

Sylwia Hlebowicz, *Kweńskie przebudzenie. Procesy rewitalizacyjne i tożsamościowe mniejszości kweńskiej w Norwegii*,

Poznań: Wydawnictwo Naukowe FNCE, 2021, 249 ss.

„Gdy Thorolf przybył na wschód do Kwenlandii i spotkał się królem Farawidem, rozpoczęli Kwenowie gorączkowe zbrojenia do wyprawy” – czytamy w *Sadze o Egilu* przy okazji opisu karnej ekspedycji przeciwko Karelom, zorganizowanej wspólnie z Kwenami przez Thorolfa, stryja tytułowego bohatera (*Saga o Egilu* 1974: 29). O Kwenach epizodycznie wspominają różne źródła staroskandynawskie – w tym kronika Ottara, staroislandzkie sagi rodowe oraz sagi legendarne – nie określając jednak tego ludu jednoznacznie pod względem etnicznym i terytorialnym. Oczywiście, mimo podobieństwa w nazewnictwie, Kwenowie, których spotykali wikińscy wodzowie, stanowili etnos odmienny od współczesnej mniejszości kweńskiej zamieszkującej Norwegię. W świetle definicji szwedzkiego językoznawcy Kennetha Hyltenstama (Hyltenstam 2003), sformułowanej w raporcie powstałym na zamówienie norweskich ministerstw kultury (Kultur- og kirke departementet) oraz polityki regionalnej (Kommunal- og regionaldepartementet), określenie „Kwenowie” odnosi się do ludności o fińskich korzeniach kulturowych, która przed 1945 rokiem osiadła na obszarze Północnej Norwegii, a także do jej potomków. Trwające od pokoleń procesy wynaradawiające i asymilacyjne stawiają pod znakiem zapytania możliwość zachowania przez Kwenów etnicznej tożsamości. Natomiast język kweński należący do grupy bałtofińskiej, będący blisko spokrewniony z używanym w północnej części Szwecji językiem meänkieli oraz północno-fińskimi dialektami, jest zagrożony zniknięciem z lingwistycznej mapy Europy.

W języku polskim o współczesnych Kwenach pisały między innymi Marta Petryk oraz Monika Banaś. Jednak zarówno dzieje, jak i współczesna sytuacja polityczno-kulturowa kweńskiego ludu nie były jak dotąd przedmiotem tak szerokiego namysłu naukowego w Polsce, jak to ma miejsce w przypadku monografii *Kweńskie przebudzenie. Procesy rewitalizacyjne i tożsamościowe mniejszości kweńskiej w Norwegii*. Publikacja autorstwa Sylwii Hlebowicz stanowi pierwsze tak obszerne polskojęzyczne opracowanie na temat tytułowej grupy. Książka łączy obserwacje dotyczące zmieniającej się na przestrzeni czasu polityki Norwegii wobec kweńskiego etnosu z refleksją nad kondycją moralną norweskiego państwa dobrobytu. Przejrzyście skonstruowana książka liczy 249 stron. Oprócz rozbudowanego rozdziału wstępnego zawiera cztery rozdziały zasadnicze, z których każdy kończy się podsumowaniem cząstkowym. Wnioski końcowe zostały zebrane w krótkim *Zakończeniu*, a całość uzupełniono trzynastostronicową bibliografią.

Część wstępna (s. 7–63) ma charakter metodologiczny i wprowadza zasadnie wykorzystany w pracy podstawowy aparat terminologiczny (w tym etniczność, tożsamość, mniejszość narodowa, etnopolityka) oraz opisuje stan badań w odniesieniu

do kweńskiego etnosu. We *Wstępie* znajdziemy też określenie horyzontu badawczego, który autorka konstruuje dwupoziomowo. Po pierwsze interesuje ją zakres działań etnopolitycznych mających na celu rewitalizację kultury Kwenów, a szczególnie ukazanie aktualnego obrazu kultury kweńskiej. Drugim, empirycznym polem badawczym jest analiza praktycznej strony norweskiej polityki językowej i ocena jej efektywności w osiągnięciu zamierzonych celów. Aby to zbadać, autorka przeprowadza analizę porównawczą opartą na wywiadach z uczestnikami kursu języka kweńskiego, oferowanego jako przedmiot uniwersytecki na Uniwersytecie w Tromsø. Monografia wpisuje się zatem w nurt badań interdyscyplinarnych nad mniejszościami etnicznymi Europy, umiejętnie łącząc perspektywę politologiczną z socjologiczną i kulturoznawczą, a ową eklektyczność perspektyw autorka za Lévi-Straussem nazywa *bricolage*em.

Komponentami rozdziału pierwszego (s. 65–101), zatytułowanego *Charakterystyka Kwenów jako etnosu*, są – oprócz namysłu nad egzonymem „Kwen” – wybrane elementy kultury materialnej i duchowej. Charakterystyka dziedzictwa duchowego uwzględnia między innymi kwestie języka i jego zasięgu oraz przybliża laestadianizm, pietystyczno-purytański odłam luteranizmu, o wyraźnie etnicznym zabarwieniu. Nauki jego założyciela, etnografa, botanika, teologa i kaznodziei, Larsa Levi Laestadiusa, zdobyły sobie licznych zwolenników wśród ludności kweńskiej i saamskiej, żyjącej na fińsko-szwedzko-norweskim pograniczu. Nie bez znaczenia był element językowy – Laestadius głosił kazania w języku fińskim i saamskim. Rozdział drugi (s. 98–139) zatytułowany *Norweska polityka względem mniejszości kweńskiej od XIX w. do czasów współczesnych* analizuje ewolucję systemu szkolnictwa w Norwegii w kontekście praw kweńskiej mniejszości. Ciekawym aspektem tego rozdziału jest przedstawienie zmieniającej się polityki państwa wobec własnej wielokulturowości, czego przykładem jest odejście od postrzegania takich grup, jak Kwenowie, Żydzi, Romowie, Tatarzy czy Finowie leśni jako „obcych”/ imigrantów i uznanie ich jako integralne części norweskiego społeczeństwa. Nałożyło to na państwo obowiązki wynikające z regulacji międzynarodowych, zapewniające mniejszościom większą swobodę w prowadzeniu działań na rzecz ochrony własnej kultury.

W rozdziale trzecim (s. 146–178) zatytułowanym *Rewitalizacja kultury jako element etnopolityki* autorka wskazuje eksponowanie ciągłości tradycji kultury oraz języka kweńskiego jako zasadniczej strategii norweskiej polityki i podkreśla wagę zaistnienia Kwenów na arenie międzynarodowej w procesie rewitalizacji kweńskiego etnosu. Rozdział czwarty (s. 179–232) ma charakter pionierski: zawiera wyniki badań empirycznych opartych na rozmowach ze studentami kursów języka kweńskiego (z lat 2006 oraz 2019/2020) prowadzonych na Norweskim Arktycznym Uniwersytecie w Tromsø oraz na obserwacji uczestniczącej podczas spotkania grupy językowej w Porsanger (2020). Autorka ustaliła między innymi, że chociaż są osoby posługujące się językiem kweńskim, nie jest on używany w mowie potocznej. Maleje także liczba studentów wybierających kierunek filologia fińsko-kweńska, gdyż

możliwości zatrudnienia po ukończeniu tego kierunku są ograniczone głównie do sektora edukacyjnego i opieki senioralnej. Poza tymi dwiema sferami rynku pracy nie ma zapotrzebowania na pracowników z takim profilem edukacyjnym. Badania obejmujące zarówno kontekst kulturowo-polityczny rewitalizacji języka kweńskiego, jak i rozmowy z jego użytkownikami prowadzą autorkę do ostrożnego, ale jednak mało optymistycznego wniosku: przyszłość języka kweńskiego jest niepewna.

Cytowana kilkakrotnie przez autorkę *Kweńskiego przebudzenia* Nina Witoszek, historyczka kultury mieszkająca i pracująca od kilku dekad w Norwegii, we właściwym sobie prowokacyjnym tonie pisze: „U progu XXI stulecia Norwegia sprawia wrażenie kraju, gdzie udało się zrealizować większość ideałów, o które lewica europejska toczyła boje przez ostatnie dwieście lat: połączyć równouprawnienie z wolnością i sprawiedliwością – i przy okazji dojść do bajecznej fortuny. Norweskie bogactwo to nie tylko główne źródła energii [...] [O]bejmuje ono również długą tradycję pokojowego rozwoju nastawionego na wspólnotę, a także umiejętność współpracy, politykę emancypacji, jeden z najlepszych na świecie systemów opiekuńczych” (Witoszek 2017: 10). Mając za punkt wyjścia tak skonstruowany obiegowy wizerunek Norwegii (przez Witoszek w swoisty sposób sukcesywnie dekonstruowany), można łatwo przeoczyć etniczne napięcia, które były i wciąż są częścią norweskiej rzeczywistości. Norwegia podejmuje jednak wysiłek, aby przynajmniej częściowo zniwelować skutki prowadzonej systematycznie od XIX wieku (czyli jeszcze w warunkach istnienia w ramach unii ze Szwecją) do lat siedemdziesiątych XX wieku polityki asymilacji i dyskryminowania wszelkich etnicznych mniejszości w imię budowania narodowo homogenicznego państwa. Jako przykład można wskazać działania w latach 2018–2023 tzw. „Sannhets- og forsoningskommisjonen”, czyli „Komisji Prawdy i Pojednania” (por. artykuł S. Hlebowicz w niniejszym numerze *Studia Scandinavica*), badającej prowadzoną przez Norwegię w przeszłości politykę norwegizacji wobec ludności saamskiej, kweńskiej i norwesko-fińskiej, czemu towarzyszyło ustawiczne łamanie praw mniejszości. Są to procesy na bieżąco analizowane w Norwegii, jednak w Polsce wciąż poświęca im się zbyt mało uwagi, choć poznanie dróg prowadzących do norweskiego systemu umożliwiającego łączenie „równouprawnienia z wolnością i sprawiedliwością” mogłoby być ze wszech miar pouczające.

Monografia *Kweńskie przebudzenie* zachęca do formułowania kolejnych problemów badawczych, jak na przykład ewolucja tożsamości kweńskiej lub rola mniejszości narodowych w otwartym społeczeństwie zachodniej demokracji. Kolejną kwestią mógłby być również namysł nad istnieniem w norweskiej kulturze żywiołu kweńskiego: dziedzictwa stygmatyzowanego i dyskryminowanego przez władze i współobywateli, a przez samych zainteresowanych do niedawna wypieranego jako zbędny balast, ukrywanego pod grubą warstwą norweskości.

Jedynе zastrzeżenie, które mam do *Kweńskiego przebudzenia*, wynika nie z pracy autorki, lecz z usterek powstałych w procesie wydawniczym, wśród których najbardziej irytująca jest błędna numeracja stron figurująca w spisie treści. Nie wpływa

to jednak na moją ocenę książki: uważam, że po monografię Sylwii Hlebowicz warto sięgnąć nie tylko ze względu na innowacyjny dobór pola badań, ale również skrupulatność autorki w ustalaniu i dokumentowaniu faktów, swobodę w poruszaniu się po bardzo obszernym materiale tworzącym kulturowy kontekst wyводу oraz umiejętność postrzegania badanej kultury nie samym tylko „szkiełkiem i okiem”.

Maria Sibińska  
Uniwersytet Gdański  
<https://orcid.org/0000-0002-3659-6147>

## Bibliografia

- Hyltenstam, K. (2003). *Kvenskans status*. Stockholm: Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet. [https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kkd/rap/2003/0001/ddd/pdfv/193348-kvenrapport\\_hyltenstam\\_slutversion\\_oktober.pdf](https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kkd/rap/2003/0001/ddd/pdfv/193348-kvenrapport_hyltenstam_slutversion_oktober.pdf) [dostęp: 20.04.2024].
- Saga o Egilu*. (1974). Tłum. A. Załuska-Strömberg. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.